

Јуцак БЕН-НЕР

ОТАЦ ПРИЧА О СВОЈОЈ БРАЋИ

Понекад је отац причао о својој браћи која су отишла и коју нисмо упознали.

Ми обично знамо веома мало о својим породицама: знамо о два покољења која су нам претходила и знаћемо о два следећа нараштаја: знамо ко нам је отац и ко су нам били деде, можда смо понешто чули и о прадедима; и знаћемо, вероватно, о нашој деци и унуцима, а можда ћемо још нежним очима гледати и синове наших унука. И ништа више. Ни са ове, нити са оне стране. Туга ме хвата што не знам баш ништа о деди свога деде, где је био и чиме се бавио по мањим и већим градовима Русије, по блатњавим путевцима који воде до залеђених језера, крај шума јаблана. А шта ћу знати о свету праунука мојих унука? Баш ништа. Заборав боли — па и заборав онога што ће доћи, што ће се тек догодити. Узмимо два брата: њихова деца су већ братанци, унuci су им само деца братанаца, а после тога — странци. Породице за породицама се раздвајају следећих генерација, да би стварале нове породице, и то је стварно жалосно.

Деди с очеве стране родило се пет синова и једна кћер. Ова је, каже отац, била лепа као легенда. Умрла је као девојчица и можда је се због тога сећа као легенде. Отац је о тој својој јединој сестри, мртвој, причао по ономе што је чуо, а не по ономе чега се сећао. Најстарији очев брат умро је у туђини. Трагови његовог другог брата изгубили су се док је отац још био дете. Био је дечак кад је с двојицом преостале браће стигао у ову земљу. Сада више није дечак и преостао му је још само један брат. Отац понекад прича о својој браћи коју никада упознали нисмо, а која су отишла.

Док говори примећују се на очевом лицу трагови туге, танане, танушне, скоро неприметне. Оставили смо наше покојнике где смо их оставили, на почетку пута или у наставку, временски се удаљавамо према бескрају и никада се њима вратити нећемо. Црте њихових лица, боре, изрази — све се то удаљава, бледи све више, још гушћа их магла прекрива. О, кад се бар не бисмо сећали наших мртвих од тренутка кад оду од нас, било би нам много лакше. Добро је што их се сећамо, тако је много теже али и боље. Но и сећање бледи. Они који су нас напустили — отишли су и више се вратити неће.

Најстарији очев брат имао је светле и велике бркове, повијене на крајевима. Имао је мудар и добар поглед. На смеђим крутим фотографијама гледа право у фотографа, држи за руку тетку округлих образа, с

косом покупљеном у пунђу по моди из оних дана, а у позадини — онс завесе с пејзажима, сликане масним бојама, с путелцима који се отежу у далеку, замагљену бесконачност. Русија касних пубертетских година овога века, с димом који се извија од последњих пожара, с поцепаним униформама тиркиз и црвене боје, с грубим вуненим огртачима и цигаретама махорка које светлуцају по задимљеним салама, по фабричким халама.

Стриц Шломо није дошао овамо са својом млађом браћом. Он је био доста старији од њих. Бака га је родила пре него што је деда побегао преко мора, у Америку, да не би служио војску. Тек пошто се вратио, после три године, родила су се остала деца. Стриц Шломо био је много виши од остале браће и кад се враћао кући на ферије са техничког института у Москви — а већ је био младић коме су расли жути бркови — ишао би с мојим оцем, својим братом, дечаком из »хедера«, да пецају рибе између санти леда на реци. Отац би вадио рибу за рибом (сигурно шаране, шаране лепе Русије из легенди нашег детињства), док његовом старијем брату риболов није полазио за руком, за разлику од његових других успешних подухвата.

Ја састављам одломке очевих приповедања (»Сећам се као данас«, обичавао је да почиње своје приче), са траговима времена који су се одржали на старинским сликама — и ево, стриц Шломо, снажан и висок и леп, врло словенског изгледа како је очуван на фотографијама, и успешан у пословима: само што је завршио студије регрутован је, и био међу одабраним за личну гарду Царице — једини Јеврејин међу снажним руским младићима, високих растом, у плавим златом украшеним униформама. Велико поштовање изазивала је међу суседима у његовој родној варошици фотографија у униформи на полици у дединој кући.

Чим је завршио војни рок, стриц Шломо је био постављен за важног чиновника у једној фабрици близу престонице. Убрзо је постао управник те фабрике. Но пошто је обичавао да се опија и није успевао да води рачуна о зарађеном новцу, стриц Шломо је слао највећи део своје плате мојој баки, његовој мајци. У то време, каже отац, био је први рат, владали су глад и nestaшица, а и мој други стриц, Моше, био је далеко, с војском. Дед и бака са три сина остали су без средстава за живот. Мој отац и његова два брата одлазили су ноћу кришом, копали по снегу и вадили кромпир из баште у суседном селу. И тако, и поред nestaшице, успела је моја прстодушна бака да сачува све што јој је слао првенац, грош није фалио, да би имао за тешке дане који ће доћи.

У годинама после другог рата живели су стриц Шломо и његова породица веома лоше. У рату, прича отац, живели су доста добро. Стриц, иако није био члан партије, управљао је великом фабриком за ливење челика, те није оскудевао у тешким временима. Али после рата, тако се могло назрети из његових писама, оптужио га је неки од његових службеника за подмићивање и проневеру. После ужасних дана утврђено је, додуше, да је потпуно невин, али му није враћен пређашњи положај. Отада се бавио повременим занатима, док није постао пензионер. С времена на време одлазио би мој отац у Хаифу, долинимским возом, и куповао би пола трубе штофа за пругасто одело, увијао га у јефтино и грубо платно и слао поштом свом брату у Русији. Без писма. Без адресе пошилаоца. Отац би говорио, да му писма од рођака могу више нахуди-

ти него користити; штоф се може продати, а стриц Шломо може из тога да извуче — дивног ли чуда — све што му је потребно за издржавање породице за пола године — и то од неколико метара чудног пругастог штофа, који овде пије имао прођу.

Писма стрица Шлома била су писана дивним хебрејским језиком, накићеним словима, прелепим рукописом. Писао је дебелим пером љубичастим мастилом. Тако увек. Његова писма нису стизала редовно. Било је година да уопште није писао — и по томе су отац и његова браћа овде закључивали да му је лоше. Кад би, најзад, писмо стигло, три брата би се састајала да га заједно читају. Ако би писмо стигло на нашу адресу, читао би га отац. Стављао би своје наочаре и наоко мирно прешао би погледом по грубим листовима, испуњеним љубичастим редовима и словима. »Браћо моја драга у Земљи Израелској, тамо преко седам мора...« Читао је писма свога брата писана хебрејским језиком на који нисмо били навикли, и никад му глас није задрхтао. Док је отац читао, стриц Нафтали цртао би за мене дебелим столарском оловком коње који су касали по листовима хартије, као да се сав занео у цртање. Имао је уметничку руку, мој стриц Нафтали, и пре него што је постао сељак, учио је сликање. Коњи у галопу, залеђени у залету, тетиве њихових ногу затегнуте као нити, знојна им кожа цакли, пена згрушана на жвалама. Сећам се тих цртежа као данас.

Отац је настављао да чита заустављајући се после неколико редака. Покушавао је да упоређује ствари и да одгонетне скривене мисли. Значи, ако његов брат Шломо, пише тако, ствар је друкчија, јер је забрањено писати отворено. Плаши се. Отац би престајао да коментарише, а стриц Ашер, би га већ опоменуо да настави читање. Стриц Ашер би долазио својим тендером у село увек кад би оцу пристигло писмо из Русије. Он је био најмлађи од браће и скоро није ни познавао најстаријега. Кад се најмлађи родио, брат му је већ био студент у престоници. Отац је настављао да чита, повремено би се заустављао и опет коментарисао.

Русија мог детињства биле су ратне слике у званичним новинама и тешки задах широког и грубог папира, исписаног љубичастим мастилом. Сада, после толико година, посматрам свежањ старих писама: избледело љубичасто мастило и речи црвене-црвене; папир пожутео и отрцао се. Кад је основана Држава Израел писма су престала да стижу. Отац је гласно слутио да му је брат умро. Тек сада, после много година, по речима сведока, сазнали смо да су његове слутње биле тачне. Стриц Шломо умро је још док се о њему причало да је жив. Умро је у земљи у којој се родио: у далекој земљи, у забаченом граду, од Бога заборвљеном — та у Бога он није веровао као његови преци — напуштен и од Торе у коју није веровао: далек од земље о којој је писао љубичастим речима, језиком лепих легенди.

Каткад би отац понешто додавао о својој браћи која су отишла и коју нисмо познавали. Лика другог по реду брата, Мошеа, ни отац се није баш добро сећао. Са једине слике која је иза њега остала посматра ме млад човек, стиснутих усана и црне косе — у његовом погледу читам неку дрску, нејасну одлуку. Многе ноћи, у постељи, превртао ме је стриц Моше, мој вршњак а толико ми стран, вукући ме за косу да изађем и пођем с њим снежним путевима, према бескрају млечно-магличастих екрана. Стриче, о стриче мој Моше, куд су те одвели ови путеви? Ходаш

одевен по њима у хладним ноћима, усамљен и измучен, и никад не стижеш до свитања.

Још док су отац и његова браћа Нафтали и Ашер били деца, отишао је њихов брат Моше у војску. У његовој варошици, пре него што је отишао, још док је био дечак, увек се истицао у дискусијама. Стајао је окружен омладинцима, у летње вечери, и ватрено и напето говорио, упадао у речи других, није одступао нити попуштао. У почетку, вели отац, био је тај његов брат наивни анархист, а касније, кад је почео пуно да чита, да говори и да слуша, писао је тајно поезију о експлоатацији, неправди и угњетавању, као што су чинили и остали млади у та времена.

Рат је одвео стрица Мошеа, војника, у даљине, био је удаљен од своје породице дуге дане пута, па ни писма нису стизала. Тако су прошле ратне године, а о стрицу се ништа није чуло. Једнога дана, сећа се отац, изнанада је стигао. Дед је тада био на самрти, те су његови синови и њихова мајка стрепели да ће га узбуђење услед синовљевог повратка убити. И тако, прича отац, саопштавали су му постепено, мало по мало, о госту. Отац се очима дечака сећа свога огромног брата како се сагиње и љуби болесног оца — и од силног узбуђења не сећа се шта је било с његовим братом док је био одсутан.

Радост сусрета замењена је тугом растанка. Још пре зоре покупио је стриц Моше свој завежљај. Није се опростио од оца, да га не би погодио. Од мајчиних усана се одвојио још пре него што су се отопиле снежне пахуљице подале по његовој коси. Прошаптао је »шалом« својој браћи, стискајући усне као да запечаћује неку тајну и отишао да се више никад не врати.

Од онда више нисмо о њему чули, осим једног јединог пута, о чему ћу вам испричати. Мушкарчина је био тај мој стриц и неколико девојака у варошици оплакивале су његов нестанак. Моја бака није плакала с њима. Посматрала је једину фотографију на којој је живео њен син, фотографију која је прешла, годинама касније, у свежањ очвих слика.

И ето, после толиких година, мој отац је већ дед многих унука, отпутовали су он и мајка да посете рођаке у Америци. На путу по великој земљи стигли су до неког периферног градића, и свратили да се распитају о здрављу рођака, далеког дединог братића, који је тамо живео. Стар је био тај човек и очи су му се гасиле. Увече, док су седели на луксузној веранди, причао је оцу да је једном — годинама раније, пре много година, још пре другог рата — једне тамне и хладне ноћи, када се снег нагомилао по друмовима овог малог америчког града, па нико да дође или оде из њега, неко је покуцао на његова врата. Изненађен и преплашен устао је старац из постеље, упалио мало светло и одшкринуо врата колико за пукотину. Млад црнокоси човек је навалио, ушао у стан и залупио за собом врата, док му је снег спадао са капута и са отрцаних чизама. Изгледао је као гоњена звер. У ухо запањеног старца прошаптао је име мог деде. »Син сам му«, — рекао је. А онда, као покорно, замолио: »Пусти ме да преноћим овде«!

Човек није много говорио док је испред запаљеног камина седео с брижним туђинцем—рођаком — а можда старац није запамтио ни оно мало ствари које му је рекао странац. Сећао се само тога, да је пре него што је навалио на храну коју му је сервирао, човек замолио: »Немој рећи никоме да сам био у твојој кући!« У зору је лежај на коме је преспавао био празан, а његови трагови су се изгубили.

Да ли је то био мој стриц Моше? Отац је скептичан кад се понекад поведе реч о томе. Али ја, ја сам убеђен да је баш он био тамо. Видим га како корача сам, брзим дивљим корацима, баца поглед иза себе, прогоњен. Знам да је био бољшевички агент. Мали агент. Можда од оних које су приморали да постану убице. Откинут од сваке породичне везе, од прошлости, од сваког осећања; отупео према свакој нади, слеп од бескрајне таме, уморан од чињенице што је био гонич и гоњен, ловац и ловљен, вукао се мој врло јеврејски стриц дугим путевима по мукама. Сам, потпуно сам. Добри мој стриц, тајанствени човек, упаничено бежи у прво светло зоре мој нестали стриц, чији је живот растурен на свих хиљаду мора и по хиљадама планина; мој стриц ухода; стриц мој тражен жив или мртав; мој стриц тихи убица; мој стриц краљ Манџурије, човек из прашума Бразила...Стриц који спасава душу од незнатих непријатеља, трен за треном, час за часом, сваки дан, годину за годином. Не престајем да размишљам о теби, стриче мој — и не могу да те обујмим. Ти проваљујеш из мојих ноћи и враћаш се на своје погубне стазе које нестају на хоризонту. О, стриче мој, стриче.

Понекад отац наставља да прича о својој браћи која су отишла и коју ми уопште нисмо упознали. Њихов отац, мој дед, умро је док сам био дете. Мали осећајан човек био је мој дед, беле браде с црном четвртастом капицом која је блистала на његовој глави. Кад је долазио нама у село, кувао би за себе своје оброке, да се не би огрешио о законе о ритуалном јелу. Али кад је отац, тада још младић, побегао са принудног рада, и кад су га нашли смрзнутог у снегу, затворио је дед очи и премазао синовљево тело свињском машћу, да га згреје и оживи. »Хелмске приче« читао ми је дед из књиге, и својим старим перорезом, чија је дршка била жута и огуљена, љуштио ми је крушке. Чудан и смешан је био његов хебрејски језик. »Причу о јарцу« причао ми је тако, да је испадало да прича причу о Ирцу. Нисам могао да се уздржим, те сам се гласно смејао.

Стриц Нафтали погинуо је приликом пада са кочија које су јуриле по пољима, много времена пошто су престала да стижу писма из Русије. У последњем које је приспело била је фотографија: једна од кћери стрица Шлома, пуначка zgodна жена, као и мајка јој. Смеша се својој озбиљном мужу и обоје грле црнокусу бебу. Једино унуче мога стрица. Отада ништа о њима нисмо знали. Боје се да пишу, говорио би отац, јер су чланови партије.

Пре кратког времена дошла оцу нека жена из Русије. Била је стара, крештавог гласа. Говорећи бацала би поглед у страну. Познавала је моју сестру од стрица и њеног сина. Он је сад младић. Док би ходао са мајком улицама тог далеког руског града, сви би се заустављали да их посматрају, — рекла је жена мом оцу и дуго кашљала. Тако су лепи. Александар је име мом брату од стрица и он има намеру да напусти родитељску кућу и да се упути на хладни север, да би се уписао на универзитет, јер у њиховом граду — као и раније — Јеврејин нема право да студира.

И још је причала та стара жена, да је последње недеље отишла нашим рођацима да се поздрави пред одлазак из оне земље. Није се бојала. Суседи су је гледали док је куцала на њихова врата. Муж моје

сестре од стрица, члан партије, залупио јој је врата и закључао их. Вратила се својој кући. Последње ноћи, у истом хладном граду, неко је закуцао на врата њене собице, празне, јер је намештај већ продала. Она је отворила и лепа жена и њен лепи ојађени син ушли су, дошли да се тихо опросте, скоро без речи. На тренутак, пре но што су пошли, обратио јој се тужни и лепи младић: »Реците онима тамо да постојим и да ми је име Александар. Они ме не познају«. Тако јој је рекао, а мајка му се преплашила. Добро што је све што је било у вези с нама било речено без речи. Изричито рећи је забрањено. Син ју је умиривао нежним речима. »Реците им да постојим« — тако је рекао жени.

Отац, који је увек био неповерљив, не верује да је баш тако рекао унук његовог најстаријег брата. Уплашени људи не говоре тако. Али ја, који сам обично веће сумњало од њега, знам да је жена говорила истину. Мој брат од стрица Александар, унук стрица Шлома, син братанице стрица Мошеа, више се не плаши ни од кога, као и његови преци пре њега, у оној пространој земљи, у којој се тужни и безнадежни људи врте у тишини.

БЕЛЕШКА О ПИСЦУ

ИИЦАК-БЕН НЕР, израелски приповедач и романописац, рођен је у месту Кфар Јехошуа 1937. године, у тадашњој Палестини. После оснивања Израела /1948/, наставио је да живи у истом месту све док се није уписао на Универзитет у Тел Авиву. Почео је као дечји писац, а потом објавио роман »Човек оданде« /1967/ који је изузетно добро оцењен. Аутор је више романа и приповедачких збирки.

*Превела са хебрејског
Жени Лебл*